
КОЛТУНОВА Т.І.,
викладач - методист,
заступник директора
з навчальної роботи,
Київська дитяча школа
мистецтв №3,
м. Київ, Україна

СУЧАСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОЗАШКІЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Здійснено аналіз проблеми соціальної ролі закладів позашкільної мистецької освіти дітей та молоді дозволяє уявити модель соціально – педагогічної діяльності як відкриту, гнучку, динамічну систему, яка поруч з іншими соціальними установами створюється у відповідності до потреб суспільства, на основі соціального замовлення держави, соціуму, сім'ї, та з урахуванням потреб особистості. Ця система не може бути абстрагованою від соціальної ситуації, виконує певну комунікативну роль на основі конкретних завдань та чітко окресленої мети.

Ключові слова : позашкільна освіта, спеціалізована мистецька освіта, психологічна адаптація, формування творчої особистості.

Осуществлен анализ проблемы социальной роли учреждений внешкольного художественного образования детей и молодежи позволяет представить модель социально - педагогической деятельности как открытую, гибкую, динамичную систему, которая рядом с другими социальными учреждениями создается в соответствии с потребностями общества, на основе социального заказа государства, социума, семьи и с учетом потребностей личности. Эта система не может быть абстрагированной от социальной ситуации, выполняет определенную коммуникативную роль на основе конкретных задач и четко очерченной цели.

Ключевые слова: внешкольное образование, специализированная художественное образование, психологическая адаптация, формирование творческой личности.

Background research. Analysis of the problem the social role of schools extracurricular artistic education of children and young people can imagine a model of socio - educational activities as an open, flexible, dynamic system, which along with other social institutions created to meet the needs of society, based on social order of the state, society, family and the needs of the individual. This system can not be abstracted from social situations, performs a communicative role based on specific objectives and clearly defined goals.

Key words: school education, specialized art education, psychological adaptation, forming a creative personality.

У сучасному світі глибоко усвідомлюється вага освіти як сфери культурного життя, в якому не тільки зберігаються та відтворюються культурні ідеали і цінності, які впливають на поведінку та наставлення особистості, але й закладаються основи майбутнього, формуються ті визначні соціокультурні, психологічні навички які допомагають соціуму швидко та ефективно вирішувати завдання, які виникають перед ним. По мірі розвитку суспільства відбувається розвиток сфери освіти та формування різних інститутів суспільно – державного виховання. До соціальних інститутів виховання в нашій державі відноситься система позашкільної роботи з дітьми, яка сформувалась на практиці та отримала наукове підкріплення. Ця система проектувалась та формувалась як система педагогічно організованої різноманітної діяльності дітей у вільний від основного навчання час. Перед усім, мова іде про створені для дітей, підлітків та молоді позашкільних закладів за всіма видами творчості та навчання : клуби, аматорські об'єднання, юнацькі суспільні організації, виховна робота в школах та інші освітні заклади та установи.

Сучасна система позашкільного навчання та виховання в Україні сформувалась на основі історичного досвіду та пройшла певні етапи розвитку, які були обумовлені історичним розвитком країни.

Активний поштовх розвитку позашкільного навчання та виховання у містах та селищах був заданий на початку ХХ сторіччя створенням «Прогресу»: під її патронатом з'являлись дитячі та підліткові клуби, майданчики, Будинки художнього обслуговування дітей, Дитячі бібліотеки та інші різнопрофільні заклади позашкільної освіти.

Пізніше в Україні створювались позашкільні заклади комплексного типу : Будинки та Палаці піонерів та школярів, Дитячі Будинки та Палаці культури, Дитячі парки та містечка – для занять різними видами творчості. Поруч функціонували спеціалізовані позашкільні заклади, в яких дитина мала змогу займатись та розвиватись у чітко визначеному напрямку діяльності та творчості : Станції юних техніків, натуралістів, туристів, тощо.

Державна політика формування та розвитку правової, соціально - економічної, організаційної, освітньої, виховної діяльності мережи установ

позашкільної освіти, як одної з важливих складових частин загальної системи освіти в Україні, до цього часу регламентується Законом України «Про освіту», «Законом України про позашкільну освіту». На цей час мережа позашкільної освіти, як складової частини системи загальної гуманітарної освіти в Україні, розвивається та поповнюється.

В позашкільних навчальних закладах системи освіти поруч з установленими напрямками : туристично – красзнавчим, науково – технічним, еколого – натуралістичним, художньо – естетичним, все більший попит мають творчі об'єднання комп'ютерних та інформаційних технологій, журналістики, молодіжної дипломатії, економіки, психології, медицини, іноземних мов, природничі, - що відповідає сучасним вимогам та актуальному попиту дітей, підлітків, у молодіжному середовищі та в суспільстві. Культурно – освітні, інформаційні, дозвільні послуги користуються все більшим попитом як у дітей , так і у їх батьків.

Заклади позашкільної освіти – це освітні установи , які мають свою специфіку та свої завдання в загальному освітянському просторі. Одне з таких завдань – створити умови для активного розвитку дитини з наймолодшого віку у відповідності до її інтересів, бажань та наявного потенціалу. Постійно стимулювати в дитині прагнення впізнавати щось нове, вивчати оточуюче середовище, випробовувати свої сили у винахідливий та творчої діяльності. Зрозуміло, що у рамках тільки шкільних предметів було би дуже проблемно повністю вирішувати ці завдання.

Позашкільним навчальним закладам належить особлива роль з розвитку здібностей, соціального та професійного самовизначення дітей та молоді. Крім цього, дуже важлива роль

цих закладів у забезпеченні зайнятості підлітків, організації їх дозвілля, профілактиці правопорушень та асоціальних проявів серед неповнолітніх. Це підтверджує необхідність існування такої форми освіти у суспільстві.

В залежності від мети, позашкільне навчання може бути загальноосвітнім та професійним.

Загальноосвітнє позашкільне навчання спрямоване на розвиток особистості, сприяє підвищенню культурного та інтелектуального рівня особистості, професійної орієнтації у відповідності до додаткових загальноосвітніх програм.

Професійна позашкільна освіта спрямована на безперервне підвищення професійної освіти, обрання майбутнього фаху діяльності, сприяє розвитку творчих здібностей, ранній професійній орієнтації.

Основним критерієм для змісту програм предметів позашкільної освіти є віковий контингент. Дитина за допомогою позашкільної освіти пізнає світ, набуває початкові знання. При цьому не дуже важливо, що саме є предметом позашкільних занять. Головне – бажання педагога навчити дітей.

Серед основних завдань діяльності закладів позашкільної освіти можна виділити наступні:

- забезпечення необхідних умов для розвитку особистості;
- психологічна адаптація до життя у суспільстві;
- формування загальної культури;
- організація змістовного дозвілля.

У часи глибоких соціально – економічних кризових змін у сучасному суспільстві, позашкільна освіта набуває певного переосмислення та трансформації. Система позашкільної роботи переходить у якісно новий стан. Переосмислюються традиції позашкільної

освіти та виховання. Сучасні заклади організації дозвілля мають певний потенціал навчально – виховної системи :

- динамічність навчального та виховного процесів, як соціального явища, яке виступає звичайним фундаментом розвитку особистості, її самореалізації;
- розширення соціального досвіду дитини, співвідношення його з системою ціннісних орієнтацій , яка склалась історично, самотійне оцінювання їм тих або інших подій, явищ, ситуацій та відповідна побудова особистої поведінки;
- послідовність змісту різних видів діяльності з урахуванням розвитку особистості та розвитку різноманітності форм її життєдіяльності;
- стимулювання творчої активності дитини, розвиток її здібностей до самотійного рішення проблем що виникають та постійного саморозвитку.

Структура позашкільних навчально – виховних закладів складається з державних, комунальних, приватних позашкільних навчальних закладів міністерств освіти та культури.

Вагомий внесок у гуманітарний розвиток дітей, підлітків та молоді мають позашкільні спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, як початкова ланка мистецької освіти : Музичні та художні школи, дитячі театральні та хореографічні студії. На початковому етапі діяльності ці установи існували окремо , але з 90-х років з'явилась стійка тенденція створення позашкільних мистецьких навчальних закладів комплексного типу : Дитячих шкіл мистецтв. Структура діяльності Дитячих шкіл мистецтв надає змогу задовольнити культурно – освітні гуманітарні потреби вихованців, їх твор-

чу самореалізацію та майбутнє професійне самовизначення.

Дитяча школа мистецтв, як позашкільний мистецький навчальний заклад комплексного типу, поєднує різні напрямки початкової мистецької освіти : музичну, художню (образотворчу), хореографічну, театральну. Кожен з названих напрямків гуманітарного мистецького навчання має розвинуту сферу для всебічного творчого розвитку особистості у сучасному середовищі.

Музичне виховання передбачає навчання грі на музичних інструментах, участь у колективному музикуванні – грі у оркестрі, знайомство з Українськими народними музичними інструментами, фольклором, сольний класичний, народний, естрадний , ансамблевий та хоролий спів, композиторську та імпрізаційну творчість, вивчення історії української та зарубіжної музичної літератури.

Художнє образотворче навчання – мистецька підготовка з рисунку, живопису, композиції, скульптури, декоративному прикладному мистецтву, дизайну, історії образотворчого мистецтва.

Хореографія проводить підготовку вихованців за напрямками – класичний, народний , сучасний , спортивний бальний танець, партерна гімнастика, історія хореографічного мистецтва.

Театральна творчість у школах мистецтв передбачає засвоєння сценічної мови, сценічного руху, ритміки і танцю, народних обрядів та звичаїв України, історію театрального мистецтва.

Крім цього, учні мають змогу навчатись за різними спрямуваннями, поєднувати декілька напрямків мистецької освіти, обирати для свого навчання додаткові предмети за вибором.

Навчальний процес в сучасних школах мистецтв регламентується Типовими навчальними планами початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання).

Можна виділити основні найголовніші функції позашкільного мистецького навчального закладу в системі позашкільної освіти:

- освітня – набуття нових знань;
- виховна – прилучення до культури, формування моральних орієнтирів;
- розвиваюча – розвиток пізнавальної сфери;
- ункція психологічного супроводження – створення умов для особистого розвитку дитини;
- ункція соціалізації – засвоєння соціального досвіду;
- ункція самореалізації – самовизначення та саморозвиток;
- реативна – розкриття творчих здібностей;
- омпенсацийна – поглиблення та доповнення основної освіти;
- рофорієнтаційна – допрофесійне самовизначення;
- екреаційна – організація дозвілля;
- нтегруюча – поєднання всіх названих вище характеристик з метою комплексного забезпечення становлення особистості.

В початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах пріоритетними є індивідуальні форми навчання. Безпосередні контакти «учень – викладач» сприяють створенню особливого психологічного клімату під час уроків, надають можливість не обмежувати навчальний процес тільки набуттям знань, але більше уваги приділяти моментам виховання та психологічної адаптації дитини. Активна концертна діяльність, участь у

конкурсах, фестивалях, мистецьких святах – стимулюють розвиток в дитині лідерських якостей, прагнення до перемоги.

Необхідно підкреслити, що основний контингент учнів позашкільних мистецьких навчальних закладів – це талановиті, обдаровані діти, які мають чітку психологічну мотивацію до позашкільних занять. Вони мають необхідний стартовий потенціал для розвитку своїх природних здібностей, та для самореалізації у творчої діяльності. Батьки таких учнів також зацікавлені, та всебічно підтримують таку організацію вільного часу своїх дітей. Як підсумок – такі учні відвідують декілька навчальних напрямків (і художній, і музичний, і хореографічний), та досягають певних результатів, становляться переможцями різноманітних змагань та конкурсів, отримують призи та нагороди, що додатково стимулює активізацію творчості таких дітей, прагнення нових творчих подолань.

Інша категорія учнів мистецької освіти – діти, що не мають дуже яскравих талантів, не завжди активні та зосереджені. Але зацікавленість батьків, індивідуальний підхід викладачів, гнучка система навчальних програм та широкий спектр напрямків творчої діяльності позитивно впливають на формування та розвиток творчої активності та соціальної компетентності таких учнів. Додатковим стимулом є публічні концертні виступи талановитих однокласників, можливість виступати поруч з ними. Адаптовані програмні вимоги, психологічні упевнення викладача до учня в тому, що шляхом праці над розвитком своїх творчих здібностей можливо досягти успіхів сприяють тому, що учні набувають упевненості у своїх можливостях, навчаються концентруватись перед сценічним виступом, разом з викладачем

аналізувати свої творчі досягнення та можливі невдачі, шукати шляхи їх подолання.

В практичній роботі Дитячих шкіл мистецтв в теперішній час проявляється тенденція роботи з певною кількістю дітей з вадами – це ще одна категорія учнів позашкільних мистецьких навчальних закладів. Серед таких дітей дуже багато талановитих, зосереджених на творчості. Відвідувати заняття у великих творчих колективах таким дітям буває досить важко. Але індивідуальний підхід до розвитку талантів таких дітей дає колосальні результати. Увага до проблем розвитку та адаптації у суспільстві таких дітей є дуже важливою. Діти з вадами мають відчувати себе рівноправними діячами у колективному творчому процесі. Допомагає в цьому індивідуальне навчання. Професійні поради викладача, його чуйний психологічний наставницький підхід - допомагає адаптуватись таким дітям до активного творчого дитячого середовища. В майбутньому дуже часто такі вихованці обирають мистецтво своєю професійною діяльністю.

Враховуючі особливу специфіку навчально – виховної роботи викладача позашкільного навчального закладу, слід підкреслити, що питання та проблеми загальної психології, психології дитячої творчості, вікової психології постійно знаходяться у колі вивчення, обговорень та досліджень в педагогічних колах цих закладів.

Вивчаються та обговорюються на педагогічних нарадах такі актуальні для творчого навчально – виховного процесу питання:

- мотивація дитячого креативу (творчості), шляхи до успіху та можливі помилки в педагогічній роботі з цього напрямку;
- творчі креативні цілі, досягнення певного успіху учнями – по-

чатківцями та стимулювання творчої активності дитини на всіх етапах навчання;

- проблеми відсутності у творчій діяльності дитини швидких результатів, шляхи нестандартних рішень цих питань, повільної адаптації дитини з різним потенціалом здібностей до творчого процесу;
- творча атмосфера та різноманітність творчих завдань для активізації навчання мистецтвам;
- в якому віці виявляється творча геніальність та творча інтуїція;
- самостійний творчий процес та творча співпраця;
- що є творчим колективом, створення психологічного клімату в творчому дитячому колективі.

Колективні спрямування та зосередження дитячої творчості реалізуються у концертних, культурно – масових освітніх заходах : олімпіадах, конкурсах, фестивалях, концертах, художніх виставках, ігрових програмах, соціальних акціях, Всеукраїнських та Міжнародних проектах. Ці програми і проекти орієнтовані на розвиток творчого потенціалу, інтелекту, психологічно – соціальну адаптацію та активність дітей та молоді, модернізацію навчального процесу, підвищення професійної майстерності педагогів. Позитивними рисами, які відрізняють позашкільні мистецькі навчальні заклади від інших закладів позашкільної освіти є вільний вибір дитиною видів та сфери діяльності, орієнтація на особисті потреби та здібності дитини, можливість вільного самовизначення та самореалізації , єдність навчання, виховання та розвитку дитини, практико – діяльнісна основа навчального процесу.

Система закладів позашкільної мистецької освіти має позитивний потенціал :

- Швидке реагування на зміну попиту в освітніх послугах, задоволення потреб суспільства, батьків, дітей.
- Гнучкий, не регламентований жорсткими стандартами, творчий підхід до формування змісту навчання з урахуванням інтересу дитини та її потреб.
- Реалізація індивідуального підходу в навчанні. Маленькі по кількості учнів групи та індивідуальні заняття дозволяють персоніфікувати темпи та об'єми засвоєння програм. Ціллю навчання при такому підході є не тільки набуття конкретних знань та їх накопичення, а й формування вмінь використовувати ці знання.
- Можливість організації індивідуального психологічного супроводу розвитку особистості дитини. Психологічна допомога дитині у процесі соціалізації забезпечує гармонізацію відносин між дитиною та суспільством.
- Можливість допрофесійної та професійної підготовки дітей. Як правило, діти не мають яскраво визначених нахилів, інтересів до професійної діяльності. Тільки розкривши свої потенційні здібності та спробувавши реалізувати себе у шкільні роки, випускник буде краще підготовлений до реального життя у суспільстві, навчиться досягати поставленої мети, обираючи цивілізовані, моральні шляхи її здійснення.
- Можливість естетичного навчання, допрофесійної та професійної підготовки дітей з вадами, їх психологічна соціальна адаптація.

Таким чином, у відповідності до

сучасної концепції, змістом та напрямками діяльності, матеріально – технічним та кадровим забезпеченням, територіальним розміщенням, установи позашкільної мистецької освіти у більшості функціонують як заклади комплексного типу.

Пріоритети розвитку та функціонування визначаються конкретними умовами соціально – економічного розвитку регіону, зацікавленістю вихованців, потребами сім'ї, попитом інших навчальних закладів, молодіжних та дитячих громадських організацій.

Позашкільні мистецькі навчальні заклади як галузь позашкільного виховання дітей та молоді :

- є складовою частиною Державної системи соціального виховання;
- по змісту діяльності та організаційній структурі відрізняються великою різноманітністю;
- у співвідношеннях із загальноосвітніми школами є їх доповненням, як заклади додаткової освіти;
- по принципам відвідування дитиною цього навчально-виховного процесу є добровільними, а не обов'язковими;
- викладач позашкільного навчального мистецького закладу виступає у специфічних соціальних ролях фахівця, наставника, майстра, художнього керівника.

Таким чином, позашкільна мистецька освіта має великі можливості для забезпечення ціннісних орієнтовних, пізнавальних, комунікативних, дозвільних видів діяльності.

В цілому, основне завдання всіх позашкільних навчальних закладів, зважаючи на пріоритети розвитку нашої держави, – це створення умов для реалізації здібностей дітей та молоді,

формування високого рівня загальної, естетичної, правової культури, розвиток здібностей до творчої діяльності, толерантність, готовність до співробітництва, забезпечення змістовного вільного часу, формування духовного світу дітей та молоді з опорою на фундамент європейських цінностей, духовності, як основної якості сучасної особистості.

Цільова установка кожного педагога: персоніфікований розвиток творчої особистості, яка сприймає всесвіт як цілісну систему та осмислює себе у цієї складній системі. Навчально-виховний процес в позашкільних закладах початкової мистецької освіти – це ексклюзивний процес розвитку особистості, психологічне осмислення творчості, соціалізації та успішної інтеграції вихованців у сучасне суспільне середовище. Різноманітний рівень та вільний вибір навчальних програм,

індивідуальний підхід викладача до учнів, створення умов для засвоєння програм в самостійному режимі, урахування творчих здібностей та особливостей кожної дитини, диференціація змісту обраних мистецьких освітніх напрямків розвитку, позитивний психологічний клімат спілкування – все це закладено в принципах організації навчально-виховного процесу в сучасних позашкільних навчальних мистецьких закладах.

Сучасні школи естетичного виховання є невід'ємною частиною цілісної системи позашкільного навчання та виховання України, існують у нерозривному зв'язку із сучасним розвитком суспільства, зазнають всі труднощі розвитку матеріального світу, виконують головне завдання, яке стоїть перед викладачем – формування духовності особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Оніщенко О. Самоаналіз митця як теоретична проблема: досвід персоніфікації // *Мистецтвознавство України* : Зб. наук. пр. / Ін-т пробл. сучас. мистець. АМУ; Редкол.: А. Чебикін(голова) та ін.. – К.: Спалах, 2000.- вип.. 5./ Ред. – упоряд. Ю.Іванченко. – К.: Муз. Україна, 2005. С. 247-255
2. Полищук В.И. Культурология: Учебное пособие – Москва, 1998. – 304с.
3. Интеграция общего и дополнительного образования: практическое пособие под редакцией Е.Б. Евладовой, А.В. Золотаревой, С.Л. Паладьева.-М.: АРКТИ, 2006. – 296с.
4. Козирева Н. Дошкільну Освіту – всім дітям // *Дошкільне виховання*. – 2002 - №1. – С. 8-9
5. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»/ О.Л. Кононенко, З.П.Плюхій, А.М.Гончаренко [та ін.]. – К. :И Світоч, 2009. – 208с.
6. Ануфрієва О. Оцінка рівня всебічного розвитку особистості молодшого школяра// *Початкова школа*.-1999. - №8 – С.41-43
7. Бех І.Д. Особистісно орієнтоване виховання : Науково - метод.посібник. – К.: ІЗМН, 1998. -204с.
8. Бех І.Д. Наукове розуміння особистості як основа ефективності виховного процесу// *Початкова школа*. -2000. №2. – С. 2 -6.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Onishchenko O. Samoanaliz myttsya yak teoretychna problema: dosvid personifikatsiyi //MystetstvoznavstvoUkrayiny : Zb. nauk. pr. / In-t probl. suchas. mystets'. AMU; Redkol.: A. Chebykin(holova) tain.. – K.: Spalakh, 2000.- vyp.. 5./ Red. – uporyad. Yu.Ivanchenko. – K.: Muz. Ukrayina, 2005. S. 247-255
2. Polyshchuk V.Y. Kul'turolohiya: Uchebnoeposobyе – Moskva, 1998. – 304s.
3. Yntehratsyya obshcheho y dopolnytel'noho obrazovanyya: praktycheskoe posobyе podr edaktsiyey E.B. Evladovoy, A.V. Zolotarevoy, S.L. Palad'eva.-M.: ARKTY, 2006. – 296s.
4. Kozryyeva N. Doshkil'nu Osvitu – vsim dityam //Doshkil'ne vykhovannya. – 2002 - №1. – S. 8-9
5. Metodychni aspekty realizatsiyi Bazovoyi prohramy rozvytku dytyny doshkil'noho viku «Ya u Sviti»/ O.L. Kononenko, Z.P.Plokhyy, A.M.Honcharenko [tain.]. – K. :Y Svitoch, 2009. – 208s.
6. Anufriyeva O. Otsinka rivnya vsebichnoho rozvytku osobystosti molodshohos hkolyara// Pochatkova shkola.-1999. - №8 – S.41-43
7. Bekh I.D. Osobystisno oriyentovane vykhovannya : Naukovo - metod.posibnyk. – K.: IZMN, 1998. -204s.
8. BekhI.D.Naukove rozuminnya osobystosti yak osnova efektyvnosti vykhovnoho protsesu// Pochatkova shkola. -2000. №2. – S. 2 -6.